

ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA: CESTY A KŘIŽOVATKY

Jan Činčera, Katedra environmentálních studií,
Masarykova univerzita, 2020

Cíle lekce

Po ukončení lekce studenti

- porovnájí jednotlivé přístupy environmentální výchovy a vysvětlí jejich východiska;
- posoudí, který z přístupů je jim nejbližší a kterému by se případně chtěli věnovat;
- uvedou příklady některých otázek a problémů, které se v rámci environmentální výchovy diskutují.

Vstupní otázky

- Co se Vám vybaví, když slyšíte „environmentální výchova“? S jakými asociacemi si ji spojujete?
- Jaké jsou Vaše vlastní zkušenosti s environmentální výchovou? Čím jste prošli? Jak jste ji sami učili?
- Co byste si chtěli z této přednášky odnést?

Cesty a křižovatky...

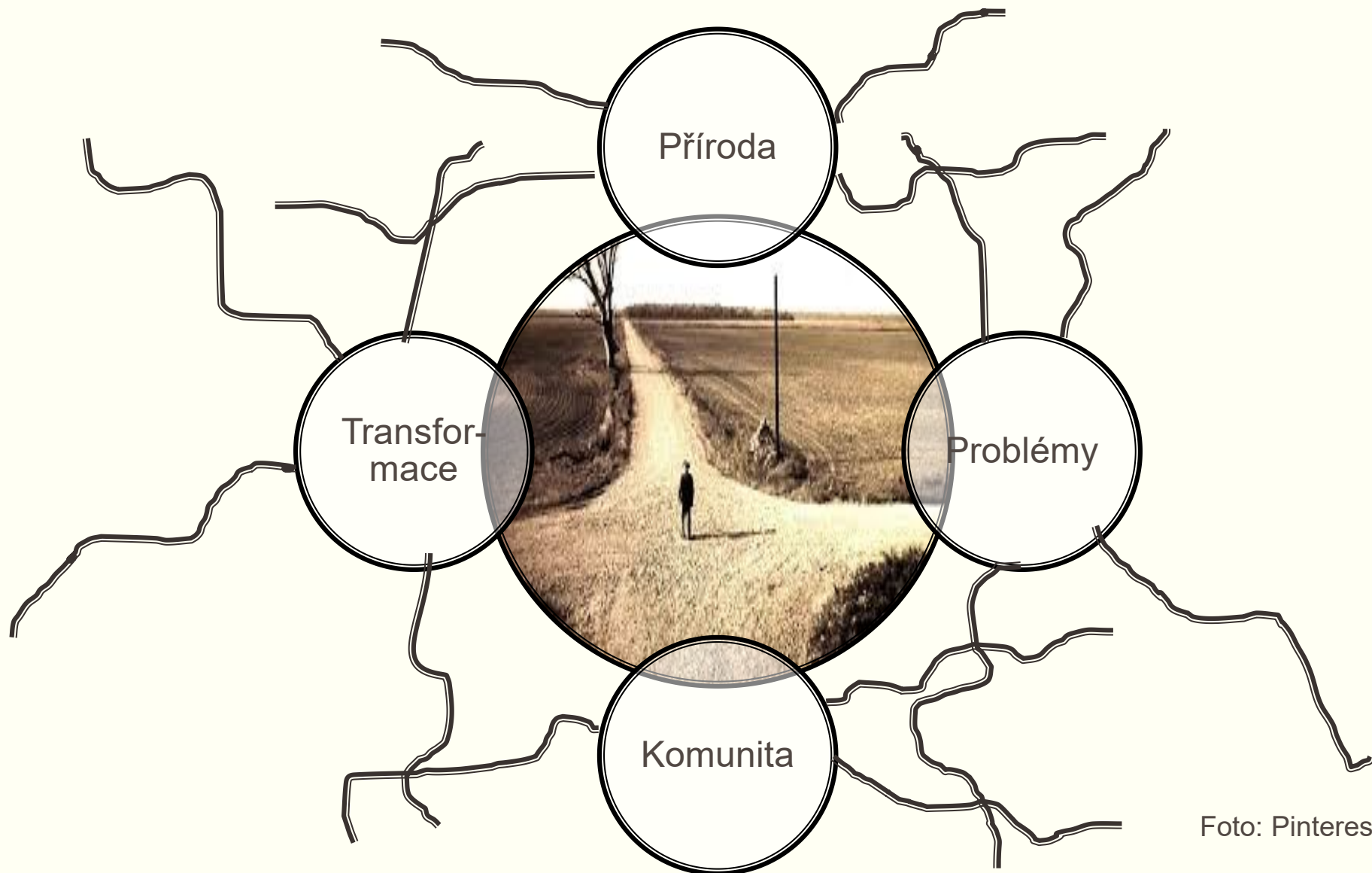
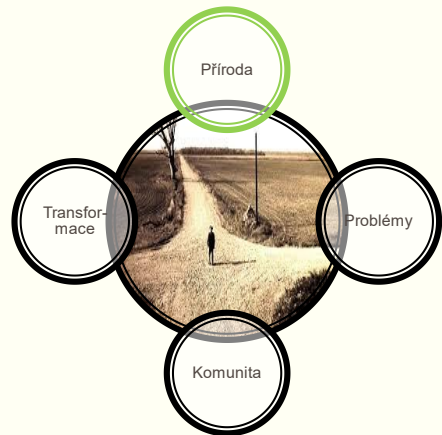

Foto: Pinterest

O PŘÍRODĚ, PRO PŘÍRODU A V PŘÍRODĚ

- Výchova o přírodě (nature studies)
- Badatelsky orientovaná výuka

- Výchova k ochraně přírody (conservation education)
- Občanská věda

- Outdoorová výchova

- Výchova o Zemi (earth education)
- Plynulé učení (J. Cornell)

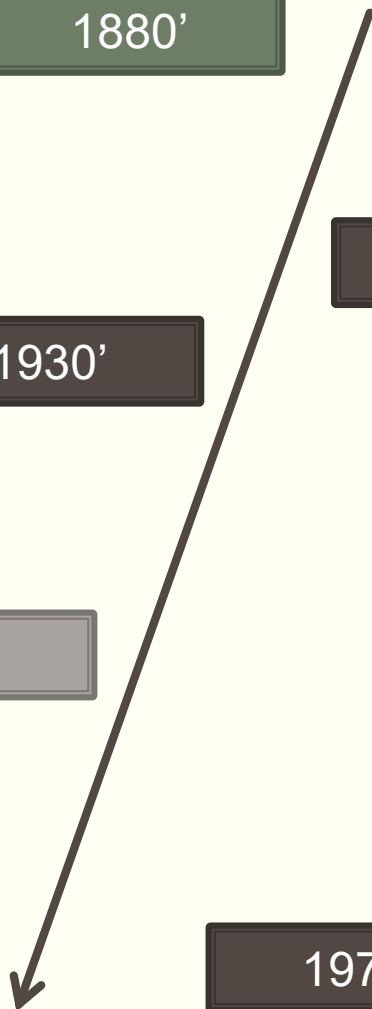
1880'

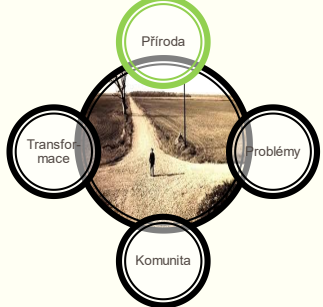
1930'

1940'

1960'

1970'

Výchova o přírodě: „Poznej přírodu“

V badatelské výuce žáci vedou vlastní výzkum a tak se učí ekologické koncepty.

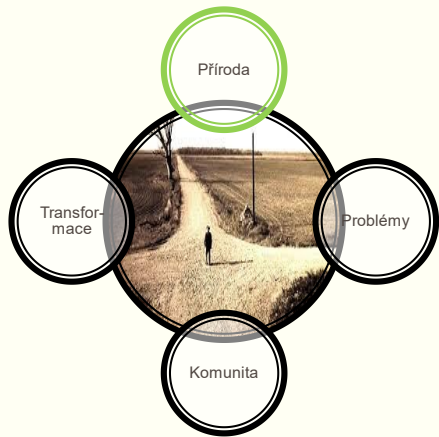

Pobytový program v centru ze sítě Field studies, Kindrogan (UK). Foto. JČ

Žáci se prožitkem učí porozumět přírodě.

Denní program v lesní škole Harakka (Finsko). Foto. JČ

Výchova k ochraně přírody: „Poznej a chraň“

Hlavním cílem je ochrana přírody. Výstupem je konkrétní změna.

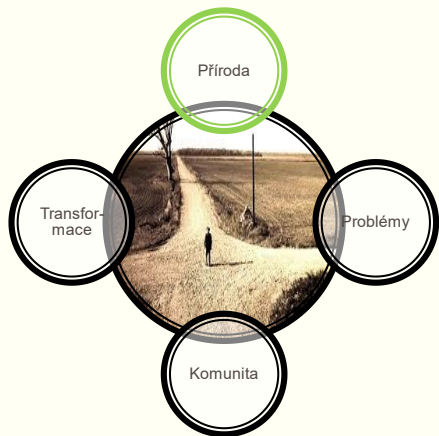
Letní tábor na North Ronaldsay (UK), 1990.
Archiv: JČ

Programy

Znalosti,
dovednosti,
postoje, hodnoty

Odpovědné
environmentální
chování

Ochrana přírody

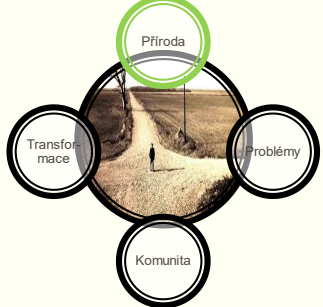

Tradiční pojetí u nás...

Prázdniny s Brontosaurom, 1992/1994/2012, Kurz globální výchovy. Archiv JČ

Občanská věda (Citizen science)

Občanská věda (citizen science) propojuje experty a veřejnost.
Vědci řídí projekt, veřejnost sbírá data.

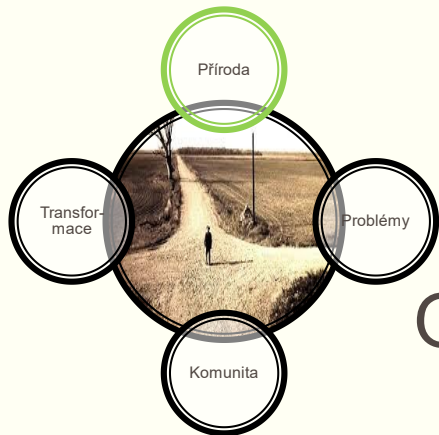
Program GLOBE:

Od občanské vědy k badatelské výuce
a k rozvíjení environmentálního
občanství.

Využití digitálních aplikací pro sběr dat.

Zdroj: <https://www.storybench.org/how-a-citizen-science-app-with-over-70000-users-is-creating-local-community/>

Outdoorová výchova: příroda jako učebna

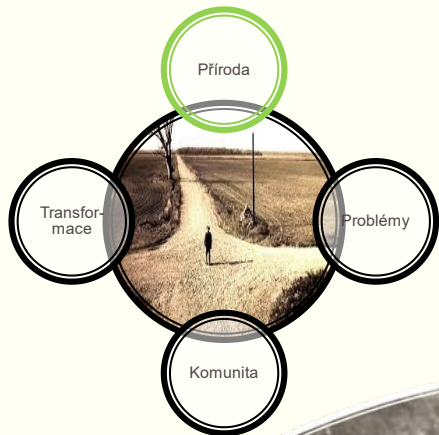
Kurt Hahn
(1886-1974)
Outward Bound
Foto: Wikipedia

Osobnostní rozvoj
překonáním přírodních výzev

Vztah k přírodě v důsledku
pobytu v přírodě

Outdoorový teambuilding. Foto JČ

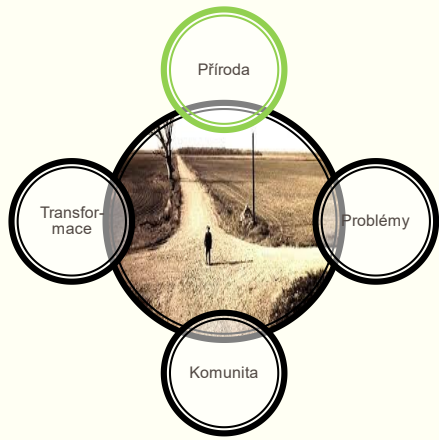
Tradice outdooru u nás...

Tramping. 1988, Archiv JČ

Prázdninová škola Lipnice. Kurz Archa, 1994

Výchova o Zemi jako alternativní přístup

Znalosti
nestačí.

Vztah je
klíčem

Steve van Matre
(*1941)
Foto: A. Kočí

Větrní tanečníci /
Procházky po Zemi.
Strážci Země. Foto. V.
Beňková

Toto místo, tito lidé, tato příroda

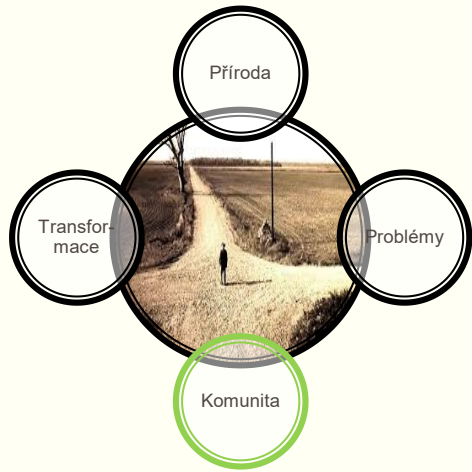

Foto: JČ

Místo

- Interpretace

1880'

1957

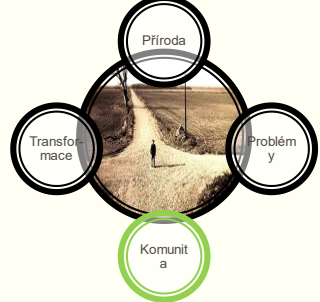
Komunita

- Místně zakotvené učení (place-based education)
- Výchova k ekogramotnosti (ecoliteracy)

1990'

2000'

Interpretace je rozhraní mezi místem a návštěvníky

Interpretační program v NP De Hoge Veluwe (NL). Foto :JČ

Široké spektrum interpretačních programů

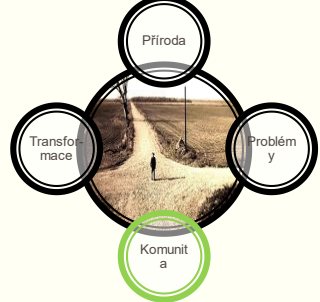

Cedule naučné stezky ve Fuschl am See (Rak). Foto JČ

Cílem interpretace není předávat informace, ale provokovat.

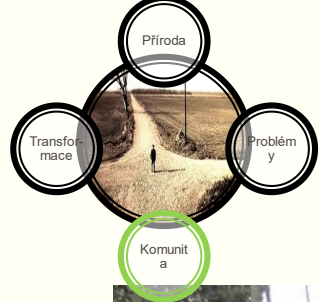
Freeman Tilden (1883-1980)

Tematická interpretace chráněného území

NS Přirozený les. CHKO Jizerské hory. Foto JČ, 2014

Místně zakotvené učení: Co můžeš, uč v místě

Propojení školy a komunity

Praktické projekty

Učení službou (service learning)

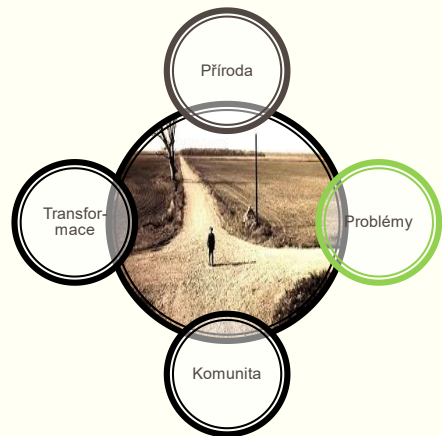

David Sobel
(*1949)

Zdroj: antiochne.edu

Prezentace závěrečného projektu z programu Kořeny.
Foto D. Kavan

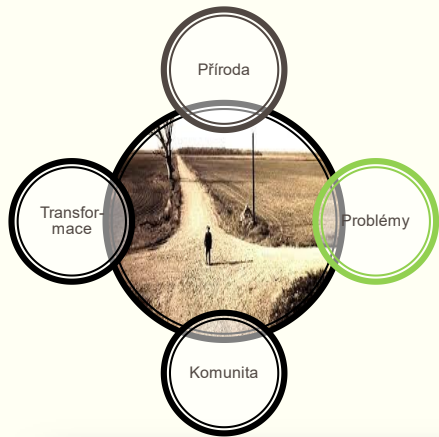
Environmentální výchova jako cesta řešení environmentálních problémů

1970:
První Den Země

Foto:
giset.com,
framework.latines.com

V 60/70. letech 20. století se formuje environmentální výchova jako reakce na environmentální problémy lidstva.

Cíle environmentální výchovy

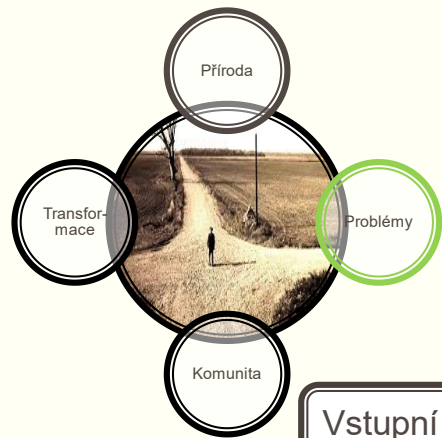
M. Tolba, hlavní organizátor konference o environmentální výchově v Tbilisi, 1977

Foto: moe.gov.ge

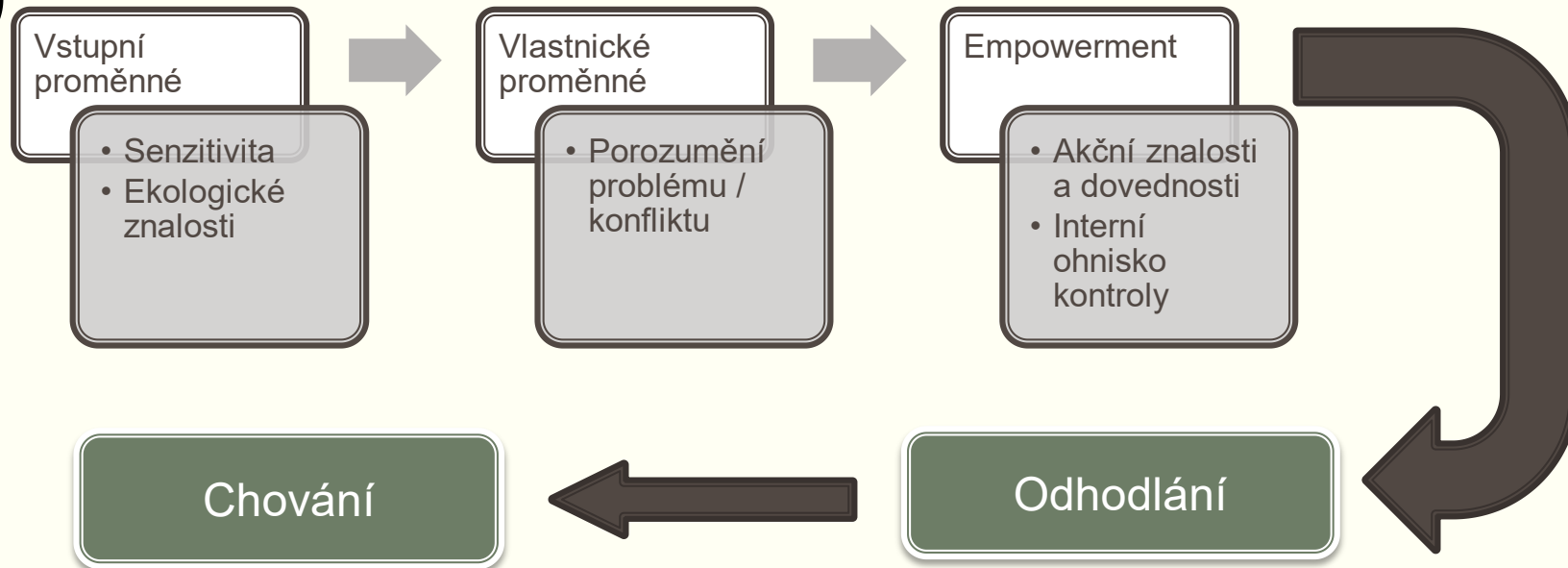
*„posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech, poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí a **tvořit nové vzorce chování** jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí.“*

Deklarace z Tbilisi, 1977

Za hlavní cíl environmentální výchovy je v považováno **odpovědné environmentální chování**. Výzkum se soustředil na modely chování a metody intervence.

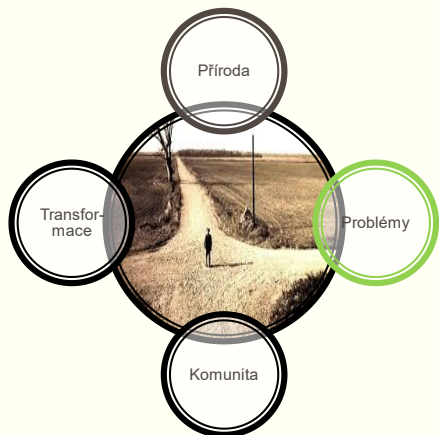
Změnou chování k řešení problémů

Model Odpovědného environmentálního chování (REB)
Hungerford a Volk,
1990

„Víme toho hodně o předpokladech k environmentálně odpovědnému chování a máme velmi silné důkazy pro to, že určité výukové postupy chování dramaticky ovlivňují. (...) Výzkumy mluví v této věci jasně. Odpovědné environmentální chování může být účinně rozvíjeno. Známe k tomu strategie a máme k dispozici adekvátní prostředky.“ (H.R. Hungerford)

Na přelomu 80./90. let vznikají modelové programy zaměřené na rozvíjení dovedností pro analýzu a zapojení se do řešení environmentálních problémů.

Chování nebo kompetence? Instrumentální nebo emancipační?

Environmentální výchova **manipuluje** žáky k vědecky nepodloženým environmentalistickým postojům a aktivistickému chování, místo aby je učila **fakta**.

M. Sanera

Cílem demokratické výchovy nemůže být změna chování, ale rozvoj **kompetencí**.

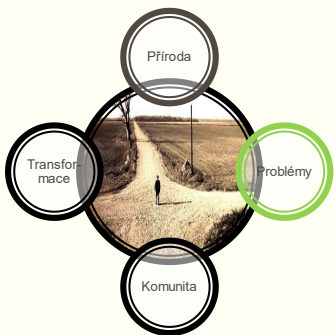

B.B.
Jensen

Demokratická environmentální výchova není instrumentální, ale **emancipační**.

A. Wals

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj (education for sustainability, environmental and sustainability education)

Přijetí:

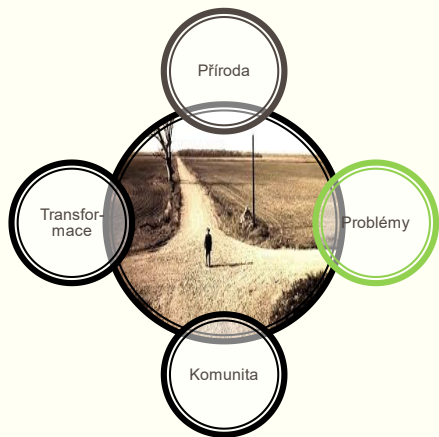
Široký, propojující, akceptovatelný koncept

Kritika:

Antropocentrismus (H. Kopnina)
Ideologický koncept (B. Jickling)
Nová nálepka pro starý obsah (I. Robottom)

„ výchova usilující o rovnováhu lidského a ekonomického blahobytu s kulturními tradicemi a respektem pro přírodní zdroje Země”

UNESCO

Kompetence pro udržitelnost

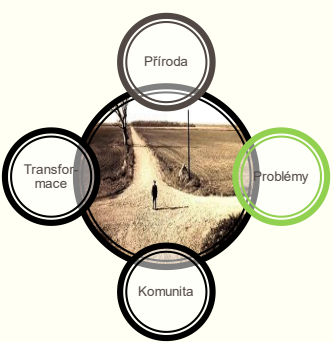
- Strategická
- Anticipační
- Interpersonální
- Normativní
- Systémové myšlení

(Wiek, Withycombe, Redman, 2011)

Sociální učení, komunity praxe

Skupina nadšenců naplánovala a realizovala udržitelnou obytnou čtvrť EVA-Lanxmeer (Nizozemí). Foto: JČ

Nové přístupy, nová dobrodružství

Školní stávka
pro klima,
Berlín 2018

**Greta
Thunberg**
Zdroj: Wikipedia

Od 10. let 21. století se důraz přesouvá opět k výchově jako cesty k řešení problémů. Instrumentalita cílů je vyvažována emancipací v procesu výchovy.

Výchova o změnách klimatu
(climate change education)

Zdroj: Green Teacher

The World Together was created by a student from Japan in Creative Connections' ArtLink program.

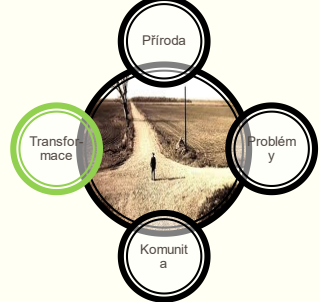
Výchova k odpovědné
spotřebě (education for
responsible consumption)

<http://www.globaledguide.org/>

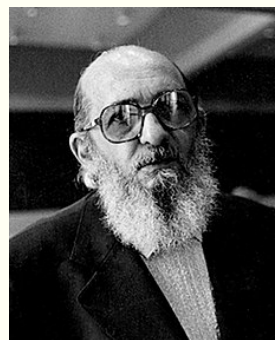

Výchova k ekologické
spravedlnosti
(ecojustice education)

Eco-justice center

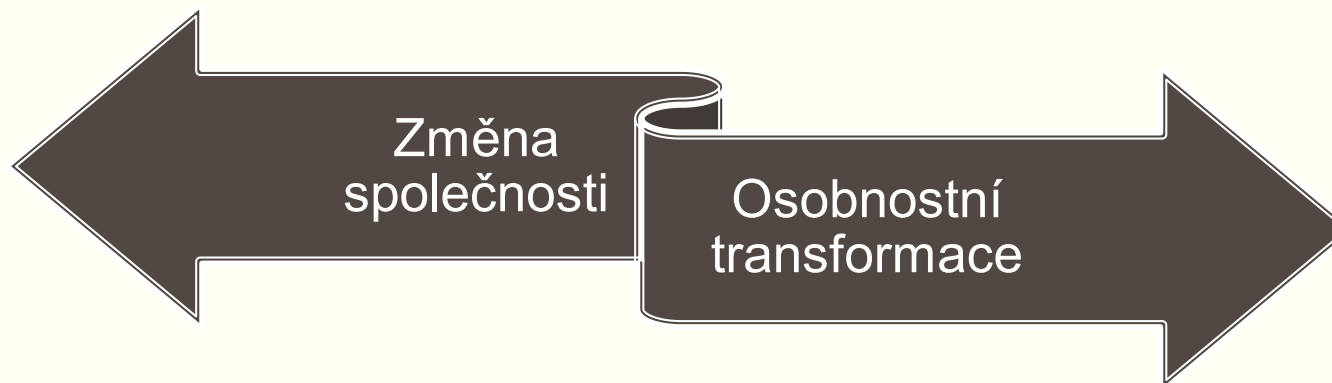
Výchova musí vést k hluboké přeměně...

Paulo Freire

„kritická pedagogika“

Zdroj: Wikipedia

Globální výchova,
globální rozvojové
vzdělání

Hlubinně ekologická
výchova
Wilderness Education
Wild Pedagogy
Ekologická výchova a
další biocentrické
přístupy v EV

Arne Naess

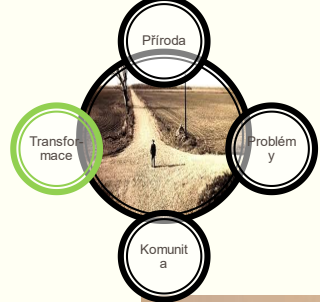
Hlubinná
ekologie

Zdroj: Wikimedia

Kritická pedagogika
místa
Kritická EV

Výchova k
environmentálnímu
občanství

Změna společnosti nebo/a transformace sebe?

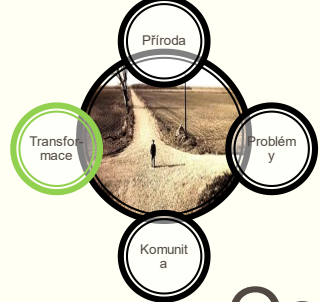
Globální rozvojové vzdělávání. Globální snídani. Foto JČ

Prožitkem ke změně paradigmatu

Wilderness Education. Foto Markéta Dvořáková

Prožitkem k osobnostní proměně.

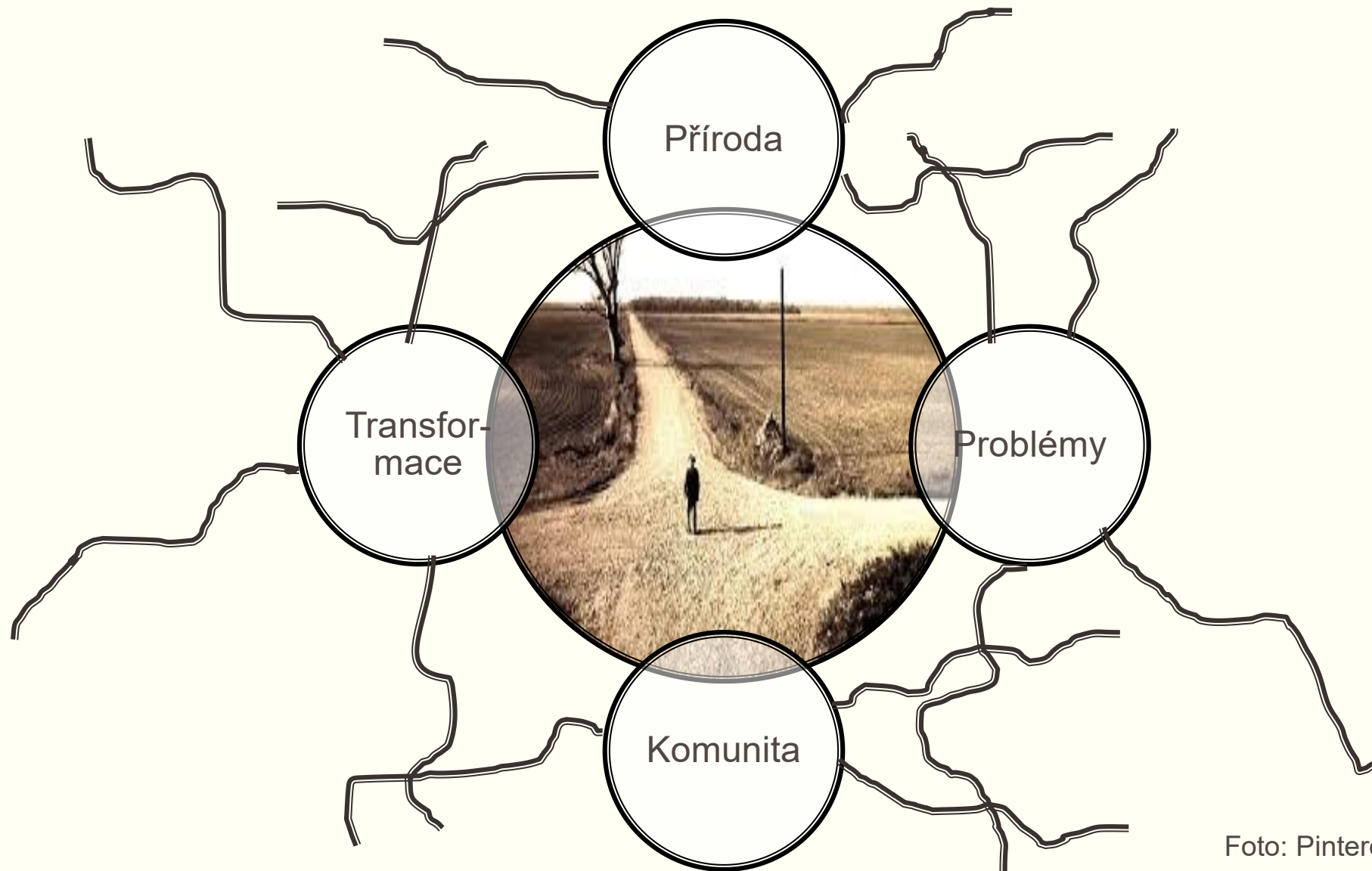

Osobní transformace: hledání živelů v přírodě a v sobě

Hora snů. CEA Sluňákov. Foto JČ, 2015, 2018

Cesty a křižovatky...

Otázky a úkoly...

- Které z uvedených přístupů nejvíce odpovídaly Vaší představě o environmentální výchově? Které nejméně?
- Co pro Vás bylo nové? V čem se v průběhu přednášky změnilo Vaše porozumění tomu, co je environmentální výchova?
- Jaké z prezentovaných otázek, diskutovaných v rámci odborné komunity environmentální výchovy, považujete sami za nejzajímavější?
- Pokud se ve své praxi chcete zabývat environmentální výchovou, který z přístupů by Vám byl nejbližší?

Doporučená literatura

- Činčera, J. (2014). *Environmentální výchova. Cesty a křižovatky*. Trenčín: Špirála.
- Gruenewald, D. A. (2008). The best of both worlds : a critical pedagogy of place. *Environmental Education Research*, 14(3), 308-324.
- Hungerford, H.R. & Volk, T. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21 (3): 8-22.
- Jensen, B. & Schnack, K. (1997) The action competence approach in environmental education, *Environmental Education Research*, 3(2), 163–178.
- Marcinkowski, T. J. (2009). Contemporary Challenges and Opportunities in Environmental Education: Where Are We Headed and What Deserves Our Attention? *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 34–54.
- Wals, A. E. J., Geerling-Eijff, F., Hubeek, F., van der Kroon, S., & Vader, J. (2008). All Mixed Up? Instrumental and Emancipatory Learning Toward a More Sustainable World: Considerations for EE Policymakers. *Applied Environmental Education & Communication*, 7, 55–65.